

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin
Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin
Genel Yorumları 2008 – 2011

Uluslararası Çocuk Merkezi
Çocuk Hakları Serisi 10

International Children's center (ICC)

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC), Fransız Hükümeti ve UNICEF'in girişimleriyle 1949 yılında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların sağlık ve refah düzeylerinin arttırılması için çalışmak üzere Fransa'da (Paris) kurulmuş, 1999'a kadar çalışmalarını sürdürmüş ve aynı yıl kapanmıştır. Sayın Prof. İhsan Doğramacı'nın girişimleriyle 1999 yılında Türkiye'de, Ankara-Bilkent'te yeniden faaliyetlerine başlayan ICC 2004 yılının Aralık ayından itibaren Dernek statüsü altında çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir.

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC)
Bilkent Üniversitesi
Merkez Kampus Kütüphane Binası
06800 Bilkent, Ankara, TÜRKİYE

Tel : +90-312-290 23 66
Faks : +90-312-266 69 29 – 266 46 78
E-posta: icc@icc.org.tr
URL : www.icc.org.tr

ISBN: 978-605-60398-4-3

Teşekkür

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin çeşitli oturumları sonucunda yayınlanan genel yorumları toplumumuza kazandırmak amacıyla Türkçeye çevrilip yayınlanması için gerekli izinlerin kısa zamanda alınmasını sağlayan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Üyesi Sayın Nevana Vuckovic Sahovic'e ve Komite Sekreteryası İnsan Hakları bölümünden Sayın Maja Andrijasevic-Boko'ya, bu konuyu gündeme getirerek yaptığı temaslar ve titiz takipçilik ile yayının oluşmasına büyük katkı sağlayan Sayın Adem Arkadaş'a ve bu yayının editörlüğünü üstlenen Sayın Gülgün Müftü'ye teşekkür ederiz.

İçindekiler

Genel Yorum No. 11 (2009) Yerli halklara mensup çocuklar ve Sözleşme'de yer alan hakları

Genel Yorum No. 12 (2009) Çocuğun katılım hakkı

Genel Yorum No. 13 (2011) Madde 19: Çocuğun şiddetin her türünden masun olma hakkı

**Çocuk Haklarına
dair Sözleşme**

Çocuk Hakları Komitesi

Ellinci oturum
Cenevre, 11-30 Ocak 2009

GENEL YORUM No. 11 (2009)

Yerli halklara mensup çocuklar ve Sözleşme’de yer alan hakları

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 11 (2009)

Yerli halklara mensup çocuklar ve Sözleşme’de yer alan hakları

Giriş

1. Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin Önsözü’nde taraf Devletlerin “*çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi göz önünde tutmaları gerektiği*” belirtilmektedir. Sözleşme’de belirtilen haklar yerli halka mensup olsun olmasın tüm çocuklar için geçerliken, Çocuk Haklarına dair Sözleşme, bir dizi hükmünde yerli ahaliye mensup çocuklara özel atıflarda bulunan ilk temel insan hakları belgesidir.
2. Sözleşme’nin 30. Maddesinde şöyle denilmektedir: “*Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.*”
3. Dahası, Sözleşme’nin 29. Maddesi şunu öngörmektedir: “*çocuğun eğitimi, çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanmasına yönelik olacaktır.*”
4. Sözleşme’nin 17. maddesi, taraf Devletlerin “*kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik edeceklerinden*” özel olarak söz etmektedir.
5. Sözleşme’de yerli ahaliye mensup çocuklara özel atıflarda bulunulması, bu kesimin haklarından tam yararlanabilmesi için özel önlemlere ihtiyaç olduğunun kabul edildiğini göstermektedir. Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşme’ye taraf Devletlerin sundukları periyodik raporları değerlendirirken, yerli ahaliye mensup çocukların durumunu sürekli göz önünde bulundurmıştır. Komite’nin gözlemlerine göre, yerli ahaliye mensup çocuklar haklarından yararlanmada önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır ; Komite bu nedenle sonuç gözlemlerinde bu konuya ilişkin somut tavsiyelere yer vermiştir. Yerli ahaliye mensup çocukların, bir dizi alanda, Sözleşme’nin 2. maddesine aykırı olarak ciddi bir ayrımcılığa maruz kalma durumları sürmektedir; bu alanlar arasında sağlık ve eğitim de yer almaktadır ve durum bu genel yorumun benimsenmesinde rol oynamıştır.
6. Çocuk Haklarına dair Sözleşme’ye ek olarak, çeşitli insan hakları anlaşmaları da yerli ahaliye mensup çocukların haklarının ele alınmasında ve bu çocukların ayrımcılığa maruz kalmamalarının sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Irk ayrımcılığının Her Biçimine Son Verilmesi Uluslararası Sözleşmesi (1965), Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966) ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966).
7. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Bağımsız Ülkelerdeki Yerli ve Kabile Halklarıyla ilgili 169 sayılı Sözleşmesi (1989) yerli halkların haklarını geliştirmeye yönelik hükümler içermekte ve özel olarak da yerli ahaliye mensup çocukların eğitim haklarına dikkat çekmektedir.

8. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu 2001 yılında yerli ahalinin insan hakları ve temel özgürlükler açısından durumuyla ilgili bir Özel Raportör görevlendirmiş, bu atama daha sonra 2007 yılında İnsan Hakları Konseyince teyit edilmiştir. Konsey, Özel Raportörden yerli ahaliye mensup çocukların durumuna özel dikkat göstermesini talep etmiş, sonuçta yıllık raporlarla uzman heyet raporlarında bu çocukların özel durumuyla ilgili tavsiyeler yer almıştır.

9. 2003 yılında, Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Meseleleri Daimi Platformu ikinci oturumunu yerli ahaliye mensup çocuklar ve gençler konusuna ayırmış, aynı yıl Çocuk Hakları Komitesi yıllık Genel Görüşme Günü'nü yerli ahaliye mensup çocuklar konusuna ayırmış, somut tavsiyeler geliştirmiştir. Bu tavsiyeler en başta taraf Devletlere yönelik olmakla birlikte Birleşmiş Milletler kuruluşlarını, insan hakları mekanizmalarını, sivil toplumu, donörleri, Dünya Bankasını ve bölgesel kalkınma bankalarını da kapsamaktadır.

10. 2007 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bu bildirme, bir dizi alanda yerli ahaliye mensup çocukların haklarına özel atıfta bulunma dahil, yerli halkların haklarına ilişkin önemli bir rehber niteliğindedir.

Hedefler ve yapı

11. Çocuk Haklarına dair Sözleşme ile tanınan yerli ahaliye mensup çocukların hakları ile ilgili bu genel yorum, yukarıda özetlenen hukuksal gelişmeleri ve girişimleri esas almaktadır.

12. Bu genel yorumun başlıca amacı, yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini nasıl yerine getirecekleri konusunda Devletlere yol göstermektir. Komite, bu genel yorumunu, Sözleşme'nin yerli ahaliye mensup çocuklarla ilgili hükümlerini yorumlardaki deneyimine dayandırmaktadır. Genel yorumun dayanak aldığı bir başka kaynak da, 2003 yılında yerli ahaliye mensup çocuklarla ilgili olarak gerçekleştirilen Genel Görüşme Günü'nün ardından benimsenen, yerli ahaliye mensup çocukların kendileri dahil, ilgili paydaşlarla gerçekleştirilen istişareyi yansıtan tavsiyelerdir.

13. Genel yorum, yerli ahaliye mensup çocukları haklarından eksiksiz yararlanmaktan alıkoyan özel sorunları ortaya koymayı ve yerli ahaliye mensup çocukların haklarından fiilen yararlanmalarını güvence altına almak üzere taraf Devletlerce alınması gereken özel önlemlere açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra genel yorumun bir başka amacı da, yerli ahaliye mensup çocukların haklarının fiilen yaşama geçirilmesi bakımından örnek uygulamaları özendirmek ve bu alandaki olumlu yaklaşımların altını çizmektir.

14. Sözleşme'nin 30. maddesi ile kendi kültürünü, dinini ve dilini kullanabilme hakkı, bu genel yorumun ana öğelerini oluşturmaktadır; bununla birlikte amaç, yerli ahaliye mensup çocuklar bağlamında özel dikkat gerektiren çeşitli hükümlerin açıklanmasıdır. Özellikle vurgulanan nokta, ilgili hükümler arasındaki karşılıklı ilişkilerdir. Komite tarafından belirlendiği şekliyle bu hükümler ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı; yaşam, yaşama ve gelişme hakkı ve çocuğun ifade ettiği düşüncelerinin dinlenilme hakkıdır.

15. Komite, Sözleşme'nin hem azınlık hem de yerli ahaliye mensup çocuklara atıflarda bulunduğuna dikkat çeker. Bu genel yorumdaki kimi atıflar azınlık gruplara mensup çocuklar açısından önem taşıyabilir ve ayrıca Komite ilerde özellikle azınlık gruplara mensup çocukların haklarına ilişkin bir genel yorum hazırlamaya karar verebilir.

Madde 30 ve Devletlerin genel yükümlülükleri

16. Komite, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 30. maddesi ile Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi arasındaki yakın bağlantıyı hatırlatır. Her iki madde de kişiye, kendi topluluğunda bulunan diğer kişilerle birlikte kendi kültürünü yaşama, kendi dininin gereklerini yerine getirme ve kendi dilini kullanma hakkı tanımaktadır. Tanınan bu hak hem kişisel hem de toplu olup, yerli kültürlerin kolektif geleneklerinin ve değerlerinin tanınması açısından önem taşımaktadır. Komite yerli ahalinin kültürel haklarından yararlanma hakkının geleneksel bölgelerini ve bu bölgelerdeki kaynakları kullanma hakkıyla yakından ilişkili olduğunu kaydeder.¹

17. 30. madde negatif terimlerle ifade edilmiş olsa da, bir "hakkın" varlığını tanımaktadır ve bu hakkın "yadsınmamasını" gerekli görmektedir. Dolayısıyla, herhangi bir taraf Devlet bu hakkın kullanımının inkâra ve ihlale karşı korunmasıyla yükümlüdür. Komite, pozitif koruma önlemlerinin gerekliliği konusunda İnsan Hakları Komitesi ile aynı görüştedir. Bu koruma yalnızca taraf Devletin yasama, yargı ve idari yetkililerince gerçekleştirilecek kendi fiillerine karşı değil, aynı zamanda taraf Devlet içindeki başka kişilerin fiillerine karşı da gereklidir.²

18. Bu bağlamda Komite, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin taraf Devletlere yaptığı *Devletin kültürel kimliğinin zenginleşmesi ve sürdürülmesi için yerli ve ayrı kültürleri, tarihi, dili ve yaşam tarzını tanıyıp saygı göstermeleri* çağrısını desteklemektedir.³

19. Yerli halkların varlığı, bunun temel ölçütü olarak kendini böyle tanımlayanların varlığıyla ortaya çıkar.⁴ Bu halkların haklarından fiilen yararlanabilmeleri için, taraf Devletlerin bu halkların varlığını resmen tanımaları gibi bir zorunluluk yoktur.

20. Taraf Devletlerin raporları üzerine yaptığı değerlendirmelerden hareketle Çocuk Hakları Komitesi, taraf Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirme açısından yerli ahaliye mensup çocukların haklarına ve gelişimlerine yeterince dikkat etmediklerini gözlemiştir. Komite, yerli ahaliye mensup çocukların korunmasına yönelik yasal düzenleme ve politika çerçevesindeki özel önlemlerin, Sözleşme'nin 12. maddesi uyarınca ilgili topluluklarla⁵ ve çocuklarla görüşülerek alınması gerektiği kanısındadır. Komite, bu görüşmelerin taraf Devletlerin yetkilileri veya diğer birimlerince kültürel olarak

¹ İnsan Hakları Komitesi, madde 27 ile ilgili genel yorum No. 23, CCPR/C/Rev.1/Add.5, 1994, paragraflar 3.2, 7. Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 4.

² İnsan Hakları Komitesi, madde 27 ile ilgili genel yorum No. 23, CCPR/C/Rev.1/Add.5, 1994, parag. 6.1.

³ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Yerli Halklarla ilgili genel tavsiye No. 23, 1997, bakınız A/52/18, Ek V.

⁴ Bağımsız Ülkelerdeki Yerli ve Kabile Halklarıyla ilgili ILO Sözleşmesi No. 169, madde 1 (2).

⁵ ILO Sözleşmesi No. 169, maddeler 2, 6, 27.

uygun biçimde yürütülmesini, ilgili tüm taraflara gerekli bilgilerin iletilmesini, etkileşimli bir iletişim ve diyalog ortamı oluşturulmasını gerekli görmektedir.

21. Komite taraf Devletlere, Sözleşme'nin uygulanmasında 30. maddeye gerekli özenin gösterilmesi çağrısında bulunur. Taraf Devletler Sözleşme uyarınca verdikleri periyodik raporlarda yerli ahaliye mensup çocukların 30. maddede belirtilen haklardan yararlanabilmeleri için alınan özel önlemler konusunda ayrıntılı bilgi vermelidirler.

22. Komite, Sözleşme'nin 30. maddesinde öngörülen kültürel tutum ve davranışların Sözleşme'nin diğer hükümlerine göre gerçekleşmesi gerektiğinin; çocuğun onuruna, sağlığına ve gelişimine ters düşmesi durumunda bu tutum ve davranışların hiçbir durumda haklı gösterilemeyeceğinin altını çizer.⁶ Aralarında çocuk yaşta evlendirmeler ve kadın sünneti de olmak üzere zararlı uygulamaların varlığı halinde, taraf Devlet bunların ortadan kaldırılması için ilgili yerli ahaliyle birlikte çaba göstermelidir. Komite, taraf Devletlerin, tutumları değiştirmeye, zararlı uygulamalarda payı olan toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıplarını ele almaya yönelik bilinç ve duyarlılık geliştirme kampanyaları, eğitim programları ve yasal düzenlemeleri tasarlayıp uygulamalarını ısrarla tavsiye eder.⁷

Genel ilkeler (Sözleşme'nin 2, 3, 6 ve 12. maddeleri)

Ayrım gözetmeme

23. Madde 2, taraf Devletlerin kendi yargı alanlarındaki her bir çocuğun hangi tür olursa olsun ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlama yükümlülüğü ile ilgilidir. Ayrım gözetmeme, Komite tarafından, Sözleşme'de öngörülen tüm hakların yaşama geçirilmesi bakımından temel önem taşıyan genel bir ilke olarak belirlenmiştir. Ayrımcılıktan masun olmak (ayrımcılığa maruz kalmamak ve korunmak), yerli ahaliye mensup çocuklar açısından vazgeçilmez bir haktır. Çocukların ayrımcılıktan etkili biçimde korunmaları açısından, ayrımcılık gözetmeme ilkesinin tüm iç mevzuatta yer almasının, yargı ve idare organları tarafından doğrudan uygulanıp izlenmesinin sağlanması taraf Devletin yükümlülüğündedir. Etkili telafi ve tazminat yolları zamanında erişilebilir olmalıdır. Komite, taraf Devletin bu bağlamdaki yükümlülüklerinin yalnızca kamu kesimiyle sınırlı kalmayıp özel kesime de uzanması gerektiğini hatırlatır.

24. Uygulamaya ilişkin genel önlemlerle ilgili 5 sayılı Komite genel yorumunda da belirtildiği gibi, ayırım gözetmeme yükümlülüğü Devletlerin, haklarının tanınması ve yaşama geçirilmesi için özel önlemler gerekebilecek çocukları ve çocuk gruplarını belirlemelerini öngörür. Örneğin Komite, ayrımcılığın veya potansiyel ayrımcılığın belirlenmesine yardımcı olacak veri toplama ve toplanan verileri ayrıştırma ihtiyacına özellikle dikkat çekmektedir. Ayrımcılığın ele alınması ayrıca yasal düzenlemelerde, idari işlemlerde ve kaynak tahsisinde değişikliklere gidilmesini ve tutumları değiştirmeye yönelik eğitim önlemleri alınmasını da gerektirebilir.⁸

⁶ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, p. 7.

⁷ CRC, Ergen Sağlığı ile ilgili genel yorum No. 4, 2003, parag. 24.

⁸ ÇHK, Genel Uygulama Önlemleri ile ilgili Genel Yorum No. 5, 2003, parag. 12.

25. Komite, taraf Devlet raporlarına ilişkin geniş değerlendirmeleri sonucunda, ayrımcılığa son verilmesi ve Sözleşme'den doğan hakların başka çocuklarla eşit biçimde kullanılabilmesi açısından yerli ahaliye mensup çocukların pozitif önlemler alınmasını gerektirenler arasında bulunduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda Komite'nin taraf Devletlerden özellikle istediği, yerli ahaliye mensup çocukların sağlık, beslenme, eğitim, eğlence-dinlenme, spor, sosyal hizmetler, konut, sanitasyon ve çocuk adaleti alanlarında kültürel açıdan uygun hizmetlere erişebilmelerini sağlayacak özel önlemlere başvurmalarıdır.⁹

26. Taraf Devletlerce alınması istenilen pozitif önlemler arasında, yerli ahaliye mensup çocukların halen ayrımcılığa maruz kaldıkları ve kalabilecekleri alanlarda ayrıştırılmış veriler toplanması ve göstergeler geliştirilmesi de yer almaktadır. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarından yararlanabilmelerindeki boşlukların ve engellerin belirlenmesi, uygun pozitif önlemlerin yasal düzenlemelerle, kaynak tahsisiyle, ilgili politikalar ve programlarla yaşama geçirilmesi açısından zorunludur.¹⁰

27. Taraf Devletler yerli ahaliye mensup çocukların maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı kamuoyunu bilgilendirici ve eğitici önlemlerin alınmasını sağlamalıdır. Madde 2 çerçevesindeki yükümlülük Sözleşme'nin 17, 29.1 (d) ve 30. maddeleriyle bağlantılı olarak, Devletlerin yerli ahaliye mensup çocukların haklarına odaklanan kampanyalar düzenlemelerini, bilgilendirici materyaller dağıtmalarını ve eğitim müfredatı geliştirmelerini, bunları gerek okullarda gerekse ilgili mesleklerde kullanmalarını, bu arada ırkçılık dahil olmak üzere ayrımcı tutum ve uygulamaları ortadan kaldırmalarını öngörmektedir. Ayrıca, taraf Devletler, yerli ahaliye mensup veya mensup olmayan çocuklara, farklı kültürlere, dinlere ve dillere anlayış ve saygıyla yaklaşmaları için anlamlı fırsatlar sunmalıdır.

28. Taraf Devletler, Komite'ye sundukları periyodik raporlarında, Irkçılığa, Ayrımcılığa, Yabancı Düşmanlığına ve Bunlarla İlişkili Hoşgörüsüzlüğe Karşı 2001 Dünya Konferansında benimsenen Bildirge ve Eylem Programı bağlamında yerli ahaliye mensup çocuklara yönelik ayrımcılık sorununu ele almak üzere yürütülen önlemleri ve programları belirtmelidirler.¹¹

29. Taraf Devletler, özel önlemleri hazırlarken, çok yönlü ayrımcılıkla karşılaşabilecek yerli ahaliye mensup çocukların ihtiyaçlarını dikkate almalı, kırsal ve kentsel kesimdeki yerli ahaliye mensup çocukların farklı durumlarını hesaba katmalıdır. Haklarından erkeklerle eşitlik temelinde yararlanabilmeleri için kız çocuklara özel önem verilmelidir. Taraf Devletler ayrıca yerli ahaliye mensup engelli çocukların hakları için de özel önlemler geliştirmelidir.¹²

Çocuğun yüksek yararı

30. Çocuğun yüksek yararı ilkesinin yerli ahaliye mensup çocuklar için uygulanması özel dikkat gerektirir. Komite, çocuğun yüksek yararının, hem toplu hem de bireysel bir hak olarak algılandığını, bu hakkın bir grup olarak yerli ahaliye mensup çocuklar a

⁹ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 9.

¹⁰ Ibid., parag. 6.

¹¹ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 12.

¹² Engellilerin Hakları Sözleşmesi giriş bölümü. Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, maddeler 21, 22.

uygulanmasının ise bu hakkın toplu kültürel haklarla nasıl bir ilişki içinde olduğunun dikkate alınmasını gerektirdiğini hatırlatır. Kimi hallerde, bu çocukların özel durumu, yerli ahali açısından daha fazla duyarlılık taşıyan diğer konularca gizlenmektedir (örneğin, toprak üzerindeki haklar ve siyasal temsil gibi).¹³ Çocuklar söz konusu olduğunda, çocuğun yüksek yararı, grubun yüksek yararı adına ihmal veya ihlal edilemez.

31. Yasama organları dahil devlet mercileri yerli ahaliye mensup bir çocuğun yüksek yararını değerlendirmeyi amaçladıklarında, yerli ahaliye mensup çocuğun kültürel haklarını ve bu hakları kendi grubundan kişilerle toplu olarak kullanma ihtiyacını dikkate almalıdır. Genel olarak yerli ahaliye mensup çocukları etkileyecek yasal düzenlemeler, politikalar ve programlar söz konusu olduğunda, yerli topluluğa danışılmalı, genel olarak yerli ahaliye mensup çocukların yüksek yararının kültürel açıdan duyarlı biçimde nasıl kararlaştırılabileceğine ilişkin süreçlere onların da katılması için fırsat yaratılmalıdır. Bu tür danışma ve fikir alma süreçlerine yerli ahaliye mensup çocukların mümkün olduğunca anlamlı biçimde katılımı da sağlanmalıdır.

32. Komite'ye göre kişisel olarak bir çocuğun yüksek yararı ile bir grup olarak çocukların yüksek yararı arasında bir ayrım olması mümkündür. Tek bir çocuğa ilişkin kararlar söz konusu olduğunda, tipik olarak bir mahkeme kararı veya idari bir kararda, en başta göz önünde bulundurulması gereken, söz konusu olan çocuğun yüksek yararınıdır. Buna karşılık, çocuğun toplu kültürel haklarının dikkate alınması, bir çocuğun yüksek yararının belirlenmesinin bir parçasıdır.

33. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, Devletlerin, yasama, yargı ve idare sistemlerinde alacakları aktif önlemlerle, söz konusu alanlardaki kararların ve fiillerin çocuk haklarını ve çıkarlarını nasıl etkileyeceğini belirlemek üzere bu ilkeyi sistematik biçimde uygulamalarını gerektirir. ¹⁴ Yerli ahaliye mensup çocukların haklarının etkili biçimde güvence altına alınması açısından bu önlemler, ilgili mesleklerde, ortak kültürel hakların çocuğun yüksek yararı ile bağlantılı biçimde ele alınması gerektiğine ilişkin eğitim ve duyarlılık geliştirme çalışmalarını da içermelidir.

Yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı

34. Komite kaygıyla belirtir ki, oransal olarak bakıldığında çok fazla sayıda yerli ahaliye mensup çocuk aşırı yoksulluk içindedir ve bu durum çocukların yaşam ve gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Komite'yi kaygılandıran bir başka husus da yerli ahaliye mensup çocuklar arasında bebek ve çocuk ölüm hızlarının yüksekliğiyle birlikte kötü beslenme/beslenme bozukluğunun ve hastalıkların da yaygın görülmesidir. Madde 4 Taraf Devletlere ekonomik, sosyal ve kültürel hakları eldeki kaynakların azamisi ölçüsünde yaşama geçirme ve bu amaçla gerektiğinde uluslararası işbirliğine gitme yükümlülüğü getirmektedir. Maddeler 6 ve 27 çocukların yaşam ve gelişme, yeterli bir yaşam standardına ulaşma haklarını öngörmektedir. Devletler, özellikle beslenme, giyinme ve barınma alanlarında kültürel açıdan uygun maddi yardımlar sağlayarak ana babalara ve yerli ahaliye mensup çocuktan sorumlu başkalarına bu hakkın yaşama geçirilmesinde yardımcı olmalıdır. Komite, Taraf Devletlerin, yerli ahaliye mensup çocukların yeterli bir yaşam standardına kavuşma

¹³ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, s. 1.

¹⁴ ÇHK, Genel Uygulama Önlemleri ile ilgili Genel Yorum, 2003, parag. 12.

hakkından yararlanmalarına sağlamak üzere özel önlemler almaları gerekliliğinin altını çizerken, bu alandaki ilerleme göstergelerinin çocuklar dahil yerli ahaliyle birlikte belirlenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

35. Komite, çocuğun gelişimine ilişkin olarak 5 sayılı Genel Yorumunda da dile getirdiği “çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kapsayan bütünlüklü bir kavram” anlayışını bir kez daha yineler.¹⁵ Sözleşme’nin giriş bölümü her kişinin geleneklerinin ve kültürel değerlerinin önemini vurgulamakta, burada çocuğun korunmasına ve uyumlu gelişimine özel atıfta bulunmaktadır. Toplulukları geleneksel yaşam tarzını koruyan yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda, geleneksel toprakların kullanılması bu çocukların gelişimi ve kültürlerinden yararlanmaları bakımından özel önem taşır.¹⁶ Taraf Devletler, çocukların yaşam, yaşama ve mümkün olan en ileri düzeyde gelişme hakkını gözetirken, geleneksel toprakların kültürel anlamını ve doğal çevrenin kalitesini özellikle dikkate almalıdır.

36. Komite Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH) önemini bir kez daha teyit eder ve Devletlere BKH’lerin yerli ahaliye mensup çocuklar açısından da eksiksiz gerçekleşmesini sağlamak üzere çocuklar dahil yerli ahaliyle birlikte çaba göstermeleri çağrısında bulunur.

Çocuğun görüşlerine saygı

37. Komite’ye göre, 12. madde ile ilgili olarak, bir birey olarak çocuğun görüşünü ifade etme hakkı ile toplu olarak seslerini duyurma hakkı arasında bir ayrım vardır ki, bunlardan ikincisi bir grup olarak çocuklara kendilerini ilgilendiren konulardaki görüşmelere katılma olanağı tanır.

38. Yerli halka mensup çocuk birey olarak alındığında, Taraf Devletin, bu çocuğun kendini ilgilendiren tüm meselelerde düşüncesini doğrudan veya bir temsilci aracılığıyla ifade etme hakkına saygı gösterme ve çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine bağlı olmak üzere bu görüşe gereken ağırlığı tanıma yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük yargısal veya idari herhangi bir işlemde gözetilmek zorundadır. Yerli ahaliye mensup çocukların bu haktan yararlanmalarının önündeki engeller dikkate alındığında, Taraf Devlet, çocuğun görüşünü serbestçe dile getirebileceği bir ortam sağlamalıdır. Dinlenilme hakkı, temsil olunma, kültürel olarak uygun tercüme ve kendi görüşünü dile getirme gibi boyutları da içerir.

39. Hak, bir grup olarak yerli ahaliye mensup çocuklara uygulandığında, Taraf Devlet bu çocukların katılımını sağlamada önemli bir role sahiptir ve kendilerini etkileyen tüm meselelerde çocuklara danışılmasını sağlamalıdır. Taraf Devlet, katılımın gerçekten etkili olmasını sağlayacak özel stratejiler geliştirmelidir. Taraf Devlet, bu hakkın özellikle okul ortamlarında, alternatif bakımda ve genel olarak topluluklarda uygulanmasını sağlamalıdır. Komite Taraf Devletlere, Sözleşme’nin yaşama geçirilmesine yönelik program, politika ve stratejilerin geliştirilmesinde, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde yerli ahaliye mensup çocuklar ve topluluklarıyla yakın bir çalışma ortaklığı kurmalarını tavsiye eder.

---

¹⁵ Ibid.

¹⁶ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, s. 8.

Medeni haklar ve özgürlükler
(Sözleşme'nin 7, 8, 13-17 ve 37 (a) maddeleri)

Bilgiye erişim

40. Komite, 17 (d) ve 30. maddeleri uyarınca yerli ahaliye mensup çocukların kendi dilleriyle ilgili ihtiyaçları söz konusu olduğunda medyanın taşıdığı özel öneme dikkat çeker. Komite, Taraf Devletleri, yerli ahaliye mensup çocukların kendi dillerinden medyaya erişimlerini desteklemeye özendirir. Komite, kendi seslerini duyurma haklarını etkili biçimde kullanabilmeleri için, yerli ahaliye mensup çocukların kendi dillerinde olanları da dahil olmak üzere tüm bilgiye erişim haklarının altını çizerek.

Doğum kaydı, yurttaşlık ve kimlik

41. Taraf Devletler, tüm çocukların doğumdan hemen sonra nüfusa kaydedilmelerini ve yurttaşlık kazanmalarını sağlama yükümlülüğü altındadır. Dolayısıyla, doğum kaydı ücretsiz ve herkes için erişilebilir olmalıdır. Komite, yerli ahaliye mensup olmayanlara göre yerli ahaliye mensup çocukların nüfusa kaydedilmeme ve yurttaşlıktan yoksun kalma durumlarının daha yaygın görülmesini kaygıyla karşılamaktadır.

42. Dolayısıyla, Taraf Devletler, ücra yörelerde yaşayanlar dahil yerli ahaliye mensup çocukların nüfus kayıtlarının gerektiği gibi yapılması için özel önlemler almalıdır. İlgili topluluklarla yapılacak görüşmeler sonucunda üzerinde mutabakat sağlanacak bu özel önlemler arasında gezici birimler, düzenli aralıklarla yapılacak nüfus kayıt kampanyaları ve erişilebilirliği sağlamak üzere nüfus kayıt dairelerinin yerli ahalinin yaşadığı yerlerde açılması yer alabilir.

43. Taraf Devletler, yerli ahalinin nüfus kaydının önemi, kaydı olmayan çocukların diğer haklarından bu yüzden yararlanamayacak olmalarının getireceği olumsuzluklar konusunda bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Taraf Devletler, bu konulardaki bilgilerin yerli ahalinin kendi dilinde verilmesini ve farkındalık yaratma kampanyalarında ilgili topluluklara danışılmasını sağlamalıdır.¹⁷

44. Ayrıca, Taraf Devletler Sözleşme'nin 8 ve 30. maddelerini dikkate alarak, yerli ahaliye mensup çocukların kendi ana babalarının tercihiyle, kültürel geleneklerine uygun olarak ve kimliğini koruma hakkı çerçevesinde yerli adlar alabilmelerini sağlamalıdır. Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup ana babaların çocuklarına kendi seçtikleri adları verebilmelerini sağlayacak yasal düzenlemeleri gerçekleştirmelidir.

45. Komite, Devletlerin dikkatini Sözleşme'nin 8 (2) maddesine çekmek ister. Bu madde, kendi kimliğini belirli veya tüm öğelerinden yasa dışı olarak yoksun edilmiş bir çocuğa kendi kimliğinin gecikmeden yeniden kurması için uygun yardımlar ve koruma sağlanacağını teyit etmektedir. Komite Taraf Devletleri Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 8. maddesini dikkate almaya özendirir. Bu madde, çocuklar dahil yerli ahaliye etnik kimliklerinden yoksun bırakan herhangi bir fiilin önlenmesi, önlenememesi durumunda bu fiilin telafi edilip giderilmesi için etkili mekanizmalar oluşturulmasını öngörmektedir.

---

¹⁷ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, p. 9.

Aile ortamı ve alternatif bakım

(Sözleşme'nin 5, 18 (paragraflar 1-2), 9-11, 19-21, 25, 27 (parag. 4) ve 39. maddeleri)

46. Sözleşme'nin 5 maddesi Taraf Devletlerin, ana babaların veya diğer durumlarda geniş aile veya topluluk üyelerinin, tüm çocukların gelişim halindeki yetenekleri doğrultusunda, Sözleşme'de tanınan haklarını kullanırken onlara uygun yön gösterme ve yönlendiricilik yapma hak, görev ve sorumluluklarına saygı göstermelerini öngörmektedir. Taraf Devletler, Sözleşme'nin 3, 5, 18, 25 ve 27 (3) maddelerine uygun olarak çocuk yetiştirme sorumluluklarına yardımcı olarak, yerli ailelerin ve toplulukların bütünlüklerini güvence altına alacak etkili önlemlerin yaşama geçirilmesini sağlamalıdır.¹⁸

47. Taraf Devletler, yerli aileler ve topluluklarla işbirliği halinde, bakıcı aile ve evlat edinilme süreçlerinde olanlar dahil yerli ahaliye mensup çocukların ailesel durumları hakkında veri toplamalıdır. Bu tür bilgi ve veriler, yerli ahaliye mensup çocukların aile ortamlarına ve alternatif bakımlarına ilişkin politikaların kültürel açıdan duyarlı biçimde belirlenmesinde kullanılmalıdır. Çocuğun yüksek yararının, yerli ailelerin ve toplulukların bütünlüklerinin korunması, yerli ahaliye mensup çocukları etkileyecek kalkınma, sosyal hizmetler, sağlık ve eğitim programlarının hazırlanmasında gözetilecek başlıca hususlar olmalıdır.¹⁹

48. Ayrıca, Devletler, çocuğun yüksek yararı ilkesinin yerli ahaliye mensup çocukların alternatif bakım için yerleştirilmelerinde birinci derecede dikkate alınmasını her durumda sağlamalı ve Sözleşme'nin 20 (3) maddesi uyarınca çocuğun yetiştirilmesinde etnik, dinsel, kültürel ve dilsel kökenle süreklilik sağlanmasının gerekliliği dikkate alınmalıdır. Yerli ahaliye mensup çocukların aile ortamlarından ayrılmış çocuklar arasında görece ağırlık taşıdığı Taraf Devletlerde, alternatif bakım altındaki yerli ahaliye mensup çocuk sayısını azaltmak ve bu çocukların kültürel kimliklerini yitirmelerini önlemek için, yerli toplulukların da görüşlerine başvurularak özel politika önlemleri alınmalıdır. Özel olarak, eğer yerli ahaliye mensup bir çocuk kendi topluluğu dışında bakım altına alınmışsa, Taraf Devlet çocuğun kendi kültürel kimliğini sürdürebilmesi için özel önlemler almalıdır.

Temel sağlık ve refah

(Sözleşme'nin 6, 18 (parag. 3), 23, 24, 26, 27 (paragraflar. 1-3) maddeleri)

49. Taraf Devletler tüm çocukların ulaşılabilir yüksek sağlık standardına ulaşmalarını ve sağlık hizmetlerine erişebilmelerini sağlayacaktır. Başka nedenlerin yanı sıra, sağlık hizmetlerinin daha kalitesiz veya zor erişilir olması nedeniyle yerli ahaliye mensup çocukların sağlık durumlarının diğer çocuklara göre çoğu kez daha olumsuz olduğu görülmektedir. Taraf Devletlerin raporlarından hareket eden Komite bu söylenenin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için geçerlilik taşıdığına kaygıyla dikkati çeker.

50. Komite taraf Devletlerden yerli ahaliye mensup çocukların mümkün olan en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkında ayrımcılığa maruz kalmamalarını sağlayacak özel önlemler almalarını talep eder. Komite, yerli ahaliye mensup çocuklar arasında ölüm

¹⁸ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 17.

¹⁹ Ibid.

hızlarının yüksek olmasından kaygılıdır ve Taraf Devletlerin yerli ahaliye mensup çocukların sağlık hizmetlerine eşit erişimlerini sağlamada; malnütrisyona, bebek, çocuk ve anne ölümlerine karşı mücadelede pozitif görevleri olduğunu hatırlatır.

51. Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup çocukların sağlık hizmetlerine kolayca erişimlerini sağlayacak önlemleri almalıdırlar. Sağlık hizmetleri mümkün olduğu ölçüde topluluk temelli olmalı, ilgili halkla birlikte planlanıp idare edilmelidir.²⁰ Sağlık hizmetlerinin kültürel duyarlılık taşımasına ve bu hizmetlerle ilgili bilgilerin yerli dillerden verilmesine özellikle dikkat edilmelidir. Ücra ve kırsal yerleşimlerde, silahlı çatışmaların cereyan ettiği yörelerde yaşayan veya göçmen işçi, sığınmacı ve yerinden edilmiş konumdaki yerli ahaliye mensup kişilerin sağlık hizmetlerine erişimine özel önem verilmelidir. Taraf Devletler ayrıca yerli ahaliye mensup engelli çocukların ihtiyaçlarına özen göstermeli, bu çocuklara yönelik program ve politikaların kültürel duyarlılık taşımasına dikkat etmelidir.²¹

52. Yerli ahaliye mensup sağlıkçılar ve tıp personeli, geleneksel tıp ile yerleşik tıp hizmetleri arasında köprü oluşturarak önemli bir rol oynarlar; yerel ölçekte yerli topluluklarda yaşayanların bu alanda istihdamı tercih edilmelidir.²² Taraf Devlet bu kesimlere gerekli araçları ve eğitimi sağlayarak oynayacakları rolü teşvik etmeli, yerleşik tıbbın sağladığı imkânların yerli ahali tarafından kültür ve geleneklere duyarlı biçimde kullanılmasını sağlamalıdır. Komite bu bağlamda 169 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 25 (2) maddesi ile yerli ahalinin geleneksel tıba başvurma hakkıyla ilgili Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 24 ve 31. maddelerini hatırlatmak ister.²³

53. Devletler, yerli ahaliye mensup çocukların, ailelerinin ve toplulukların, sağlık ve örneğin beslenme, emzirme, doğum öncesi-sonrası bakım, çocuk ve ergen sağlığı, aşılama, bulaşıcı hastalıklar (özellikle HIV/AIDS ve verem gibi), hijyen, çevresel sanitasyon, tarım ve haşere ilaçlarının zararları gibi önleyici bakımla ilgili olarak bilgilenmelerini ve bu alanlarda eğitilmelerini sağlayacak makul her türlü önlemi almalıdırlar.

54. Ergen sağlığı söz konusu olduğunda Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup ergenlerin aile planlaması, doğum kontrolü, erken yaşta gebeliğin tehlikeleri, HIV/AIDS'in önlenmesi ve cinsel ilişki yoluyla bulaşan hastalıkların (CİBH) tedavisi dahil üzere yerli ahaliye mensup ergenlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı enformasyon hizmetlerine erişimini sağlayacak özel stratejiler geliştirmelidir. Komite, Taraf Devletlere, HIV/AIDS ve çocuk haklarıyla ilgili 3 sayılı Genel Yorumu (2003) ile ergen sağlığıyla ilgili 4 sayılı Genel Yorumunu (2003) bu amaçla dikkate almalarını tavsiye eder.²⁴

55. Taraf Devletlerden kimilerinde yerli ahaliye mensup çocuklar arasında intihar oranları yerli ahaliye mensup olmayan çocuklara göre önemli ölçüde daha yüksektir. Bu durumda Taraf Devletler önleyici politikalar geliştirip uygulamalı, ilgili toplulukların görüşlerini aldıktan sonra yerli ahaliye mensup çocukların zihin sağlığı için kültürel açıdan uygun ek

²⁰ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 25 (1, 2).

²¹ ÇHK, Engelli Çocukların Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 9, 2006.

²² ILO Sözleşmesi No. 169, madde 25 (3).

²³ Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, maddeler 24, 31.

²⁴ ÇHK, HIV/AIDS ve Çocuk Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 3, 2003 ve Ergen Sağlığı ile ilgili Genel Yorum No. 4, 2003.

finansal ve beşeri kaynaklar tahsis etmelidir. Temeldeki nedenlerin analizi ve giderilmesi için, Taraf Devlet yerli toplulukla diyalog kurup bunu sürdürmelidir.

Eğitim

(Sözleşme'nin 28, 29 ve 31. maddeleri)

56. Sözleşme'nin 29. maddesi, eğitimin amaçlarının, diğer amaçların yanı sıra tüm çocuklar için çocuğun kültürel kimliğine, diline ve değerlerine, farklı uygarlıklara saygıya yönlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer amaçlar arasında, çocuğun, özgür bir toplumda anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyetlerin eşitliği; tüm halklar, etnik, ulusal ve dinsel gruplar, yerli ahaliye mensup olanlar arasında dostluk ruhu taşıyarak sorumlu bir yaşam için hazırlanması yer almaktadır. Eğitimin amaçları tüm çocuklar için eğitim için de geçerli olup Devletler tüm bunların müfredatta, eğitim materyallerinin içeriğinde, yöntemlerinde ve eğitim politikalarında yeterince yansıma bulmasını sağlamak durumundadırlar. Devletler, bu alanda daha ileri düzeyde rehberlik için Komite'nin eğitimin amaçlarıyla ilgili 1 sayılı Genel Yorumuna bakabilirler.²⁵

57. Yerli ahaliye mensup çocukların eğitimi, kendilerinin ve topluluklarının gelişimine katkıda bulunduğu gibi daha geniş anlamda topluma katılımlarına da yardımcı olur. Kaliteli eğitim, yerli ahaliye mensup çocukların gerek kendilerine gerekse topluluklarına yarar sağlayacak şekilde ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kullanmalarını güvence altına alır. Dahası, kaliteli eğitim, çocukların medeni haklarından yararlanmalarını sağlayarak insan haklarının daha yetkin biçimde korunmasına yönelik politikaları etkilemelerine olanak tanır. Dolayısıyla, yerli ahaliye mensup çocukların eğitim hakkının yaşama geçirilmesi, yerli ahalinin güçlenmesi ve kendi geleceğini tayini açısından temel bir araçtır.

58. Eğitimin amaçlarının Sözleşme ile uyumlu olmasını sağlama açısından Taraf Devletler, Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtildiği gibi çocukları ayrımcılığın her biçiminden koruma ve ırkçılığa karşı aktif mücadele verme sorumluluğunu taşırlar. Bu görev, yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda özellikle anlamlıdır. Bu yükümlülüğü fiilen yerine getirmek için Taraf Devletler, müfredatın, eğitim materyallerinin ve tarih ders kitaplarının, yerli ahalinin toplum ve kültürlerini adil, doğru ve bilgilendirici biçimde sunmasını sağlamalıdır.²⁶ Kültürel ve geleneksel giysilerin kısıtlanması gibi ayrımcı uygulamalara okul ortamlarında yer verilmemelidir.

59. Sözleşme'nin 28. maddesi, Taraf Devletlerin, ilköğretimin tüm çocuklar için eşit fırsat temelinde zorunlu ve erişilebilir olmasını sağlamalarını öngörür. Taraf Devletler, ayrıca ortaöğretimi ve mesleki eğitimi de tüm çocuklar için erişilebilir kılmaya özendirirler. Ancak, pratikte, yerli ahaliye mensup çocukların okula kaydolup devam etme olasılıkları diğer çocuklara göre daha düşük olduğu gibi, okul terk ve okumaz yazmazlık oranları da daha yüksektir. Yerli ahaliye mensup çocukların çoğu çeşitli nedenlerden dolayı eğitime daha az erişebilmektedir. Bu nedenler arasında eğitim tesislerinin ve öğretmenlerin yetersizliği, eğitimin doğrudan ve dolaylı masrafları ve 30. madde doğrultusunda kültürel açıdan

²⁵ ÇHK, Eğitimin Amaçları ile ilgili Genel Yorum No. 1, 2001.

²⁶ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 31, Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, madde 15.

uyarlanmış ve iki dilli müfredatın olmayışı da yer almaktadır. Dahası, yerli ahaliye mensup çocuklar okul ortamlarında ayrımcılık ve ırkçılıkla sıkça karşılaşmaktadır.

60. Yerli ahaliye mensup çocukların eğitim haklarından diğer çocuklarla eşit biçimde yararlanabilmeleri için, Taraf Devletler bunu sağlayacak bir dizi önlem almalıdırlar. Taraf Devletler, özel olarak yerli ahaliye mensup çocukların eğitime erişimlerini geliştirmeye yönelik özel hedefli finansal, maddi araç gereç ve beşeri kaynakları tahsis etmelidirler. ILO'nun 169 sayılı Sözleşmesi'nin 27. maddesinde de öngörüldüğü gibi, eğitim programları ve hizmetleri somut ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ilgili halklarla birlikte hazırlanıp uygulanmalıdır. Ayrıca, hükümetler, bu kurumların yetkili mercilerce ilgili halklara danışılarak oluşturulmuş asgari standartlara uyması koşuluyla, yerli ahalinin kendi eğitim kurum ve tesislerini kurma haklarını tanımalıdırlar.²⁷ Devletler, yerli toplulukların eğitimin değerini ve önemini, ayrıca okullaşmada topluluk desteğinin anlamını kavramaları için makul her tür çabayı göstermelidirler.

61. Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup çocukların yaşadıkları yerlerde, okulların kolay erişilebilir olmasını sağlamalıdırlar. Taraf Devletler, gerekiyorsa, eğitim amaçlarına yönelik olarak örneğin, radyo gibi iletişim araçlarının uzaktan öğretim (internet temelli) için kullanılmasını desteklemeli ve göçebe geleneklerini sürdüren yerli ahali için mobil okullar devreye sokmalıdır. Okul dönemleri, tarım faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönemler ve özel tören günlerinin yanı sıra, kültürel pratikleri de dikkate almalı ve bunlara göre uyarlanmalıdır. Taraf Devletler, başta kızlar olmak üzere yerli ahaliye mensup çocukların okullaşmasında caydırıcı olabileceğinden, yerli topluluklardan uzak yerlerdeki yatılı okullara ancak bunun gerektiği hallerde başvurmalıdır. Yatılı okullar, kültürel açıdan duyarlılık taşıyan standartlara uymalı ve düzenli olarak izlenmelidir. Ayrıca, kendi topluluklarının dışında yaşayan yerli ahaliye mensup çocukların kültürlerine, dillerine ve geleneklerine uygun ve bunlara saygılı bir eğitime erişimlerini sağlayacak çabalarda bulunulmalıdır.

62. Sözleşme'nin 30. maddesi yerli halka mensup çocuğun kendi dilini kullanma hakkını öngörmektedir. Bu hakkın yaşama geçmesi için, çocuğun kendi dilinde eğitimi şarttır. 169 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 28. maddesi yerli ahaliye mensup çocukların, ülkenin resmi dillerini iyi bilip öğrenme fırsatlarının yanı sıra kendi dillerinde okuyup yazma öğretilmeleri gerekliliğini teyit etmektedir.²⁸ İki dilli ve kültürler arası müfredat, yerli ahaliye mensup çocukların eğitimi açısından önemli ölçütlerdir. Yerli ahaliye mensup çocukların öğretmenleri mümkün olduğu ölçüde yerli topluluklardan gelmeli, kendilerine yeterli destek ve eğitim sağlanmalıdır.

63. Sözleşme'nin 31. maddesine atıfla Komite, spora, geleneksel oyunlara, beden eğitimine ve eğlence-dinlenme faaliyetlerine katılımın getireceği olumlu birçok sonucun altını çizer ve Taraf Devletlere yerli ahaliye mensup çocukların da bu haklardan fiilen yararlanabilmelerinin sağlanması çağrısında bulunur.

---

²⁷ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 27.

²⁸ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 28.

Özel koruma önlemleri
(Sözleşme'nin 22, 30, 38, 39, 40, 37 (b)-(d), 32-36 maddeleri)

Silahlı çatışma ortamlarındaki ve sığınmacı çocuklar

64. Komite, Taraf Devletlerce sunulan raporlara ilişkin periyodik değerlendirmelerinde, ülkedeki silahlı çatışma veya iç huzursuzluk durumlarında yerli ahaliye mensup çocukların özellikle güç durumda ve tehlikelere maruz oldukları sonucuna varmıştır. Yerli topluluklar çoğu kez doğal kaynakları rekabet konusu olan veya uzaklıkları nedeniyle devlet dışı silahlı grupların üs olarak seçtikleri yerlerde yaşamaktadır. Diğer durumlarda ise yerli toplulukların devletler arasında uyuşmazlık konusu olan sınırların civarında yaşadıkları görülmektedir.²⁹

65. Bu konumda olan yerli ahaliye mensup çocuklar, kendi topluluklarına yönelik saldırıların mağduru olma riski altında kalmışlardır ve bu durum halen sürmektedir. Bu saldırılar, ölüm, ırza tecavüz, zorla yerinden edilme, kayıp, vahşete tanık olma, aileden ve toplumdan ayrı düşme gibi sonuçlara yol açmaktadır. Silahlı güçlerin okulları hedef almaları yüzünden yerli ahaliye mensup çocuklar eğitime erişememektedir. Dahası, yerli ahaliye mensup çocuklar silahlı güçler ve gruplar tarafından silah altına alınmakta, kendi topluluklarına yönelik olanlar dahil başkalarına karşı şiddet uygulamaya zorlanmaktadır.

66. Sözleşme'nin 38. maddesine göre Taraf Devletlerin insancıl hukukun kurallarına uyma, sivil nüfusu koruma ve silahlı çatışmalardan etkilenen çocukları gözetme yükümlülükleri vardır. Taraf Devletler, karşılıklı hasımlıklarda yerli ahaliye mensup çocukların maruz kaldıkları risklere özellikle dikkat etmeli ve ilgili topluluklara danışarak alınabilecek önlemlerin azamisini almalıdırlar. Yerli ahalinin yaşadığı bölgelerde askeri faaliyetlerden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Komite bu konuda Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 30. maddesini hatırlatmak ister.³⁰ Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup 18 yaşından küçük çocukları askere almamalıdır. Taraf Devletlere, Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Almaları ile ilgili İhtiyari Bağlı Protokolü onaylayıp uygulamaya koymalarını tavsiye eder.

67. Silah altına alınıp silahlı çatışmalara dahil edilen yerli ahaliye mensup çocuklara, aileleri ve topluluklarıyla yeniden bütünleşmeleri için gerekli destek hizmetleri sağlanmalıdır. Sözleşme'nin 39. maddesi uyarınca Taraf Devletler, ihmale, istismara, işkenceye; zalimce, insanlık dışı veya küçültücü herhangi bir muameleye veya cezaya maruz kalmış, silahlı çatışmalarda yer almış çocukların fiziksel ve psikolojik anlamda iyileşmesini ve toplumla yeniden bütünleşmesini sağlayacak her tür önlemi almalıdırlar. Yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda bu işler, çocuğun kültürel ve dinsel kökeni planı dikkate alınarak yapılmalıdır.

68. Yerli ahaliye mensup olup yerlerinden olan veya sığınmacı durumundaki çocuklara özel önem verilmeli, kendilerine kültürel açıdan duyarlılık taşıyan insani yardımlar yapılmalıdır. Güvenli geri dönüş, toplu ve kişisel mülkün iadesi sağlanmalıdır.

²⁹ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, p. 13.

³⁰ Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, madde 30.

Ekonomik sömürü

69. Sözleşme'nin 32. maddesi, tüm çocukların ekonomik sömürüden; eğitimi açısından sakıncalı, sağlığı ve fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimi açısından zararlı her tür işten korunmasını öngörür. Buna ek olarak 138 sayılı ILO Sözleşmesi (Asgari Yaş Sözleşmesi) ve 182 sayılı Sözleşme (En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi), çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması gereken biçimleri ile yerli ahaliye mensup çocukların geçim, kimlik ve kültür becerilerini edindikleri kabul edilebilir işler arasındaki ayrımı ortaya koyacak parametreler içermektedir. Çocuk işçiliğinden kastedilen, çocuğu çocukluğundan, potansiyelinden ve saygınlığından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimine zarar veren işlerdir.³¹

70. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de yer alan hükümler, çocukların yasa dışı uyuşturucu üretimi ve ticaretinde (madde 33), cinsel sömürüde (madde 34), çocuk kaçakçılığında (madde 35), silahlı çatışmalarda (madde 38) kullanılmasına atıfta bulunmaktadır. Bu hükümler, 182 sayılı ILO Sözleşmesi çerçevesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğiyle yakından ilişkilidir. Komite, derin bir kaygıyla belirtmek ister ki, yerli ahaliye mensup çocuklar yoksulluktan diğer çocuklara göre çok daha ağır biçimde etkilenmektedir ve kölelik, borç karşılığı çalıştırılma, kaçakçılık, ev işlerinde zorla çalıştırılma, silahlı çatışmalara itilme, fuhuş ve tehlikeli işler gibi çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz kalma riskleri de diğerlerinden daha yüksektir.

71. Yerli ahaliye mensup çocukların sömürücü işlerde çalıştırılmalarının önlenmesi (diğer tüm çocuklar için olduğu gibi) çocuk işçiliği konusuna haklar temelinde yaklaşımı gerektirir ve bu konu eğitimin yaygınlaştırılmasıyla yakından ilişkilidir. Yerli topluluklar arasında çocukların sömürü amaçlı çalıştırılmalarının fiilen önlenmesi için Taraf Devletler eğitimin önündeki mevcut engelleri, yerli ahaliye mensup çocukların genel okul eğitimi ve mesleki eğitim alanındaki özel haklarını ve ihtiyaçlarını belirlemelidir. Bu da, eğitimin önemi ve yararları konusunda yerli topluluklar ve ana babalarla diyaloga girip sürdürmek üzere özel çabaları gerektirir. Sömürücü nitelikteki çocuk işçiliğine karşı mücadelede alınacak önlemler ayrıca çocuk sömürüsünün temel yapısal nedenlerinin analizini, veri toplanmasını ve önleyici programların hazırlanıp uygulanmasını öngörür. Taraf Devlet, yerli topluluklara ve çocuklara da danışarak, bu programlar için yeterli finansal ve beşeri kaynakları tahsis etmelidir.

Cinsel sömürü ve insan ticareti

72. 20. maddede yer alan hükümlerle birlikte düşünüldüğünde Sözleşme'nin 34 ve 35. maddeleri Taraf Devletlere çocukların cinsel sömürü ve istismardan; hangi amaçla olursa olsun yoldan çıkarılma, satış veya kaçakçılıktan korunmalarını sağlama çağrısında bulunmaktadır. Komite, toplulukları yoksulluk ve kentlere göç gibi olgularla etkilenen yerli ahaliye mensup çocukların cinsel sömürü ve ticaret mağdurları durumuna düşme risklerinin yüksek olmasından kaygılıdır. Genç kızlar, özellikle nüfus kayıtları olmayanlar bu alanda özellikle güç durumdadır. Yerli ahaliye mensup olanlar dahil tüm çocukların daha iyi korunabilmeleri için Taraf Devletler çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolü onaylayıp uygulamaya koymalıdır.

³¹ ILO, Yerli ve Kabile Haklarında Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadele Elkitabı, 2006, s. 9.

73. Devletler, çocuklar dahil yerli topluluklara danışarak, önleyici önlemler geliştirmeli ve bunların yaşama geçirilmesi için özel finansal ve beşeri kaynaklar tahsis etmelidir. Devletler bu önlemleri, ihlal örüntülerin belgelendirilmesine ve temeldeki nedenlerin analizine dayandırmalıdır.

Çocuk adaleti

74. Sözleşme'nin 37 ve 40. maddeleri, Devletin yargı sistemi kapsamındaki ve bu sistemle etkileşim içindeki çocukların haklarını güvence altına almaktadır. Komite kaygıyla belirtmek ister ki, yerli ahaliye mensup çocukların bu sistemler içinde maruz kaldıkları olumsuzluklar diğer çocuklara göre daha ağırdır ve bu olgunun kimi durumlarda adalet sisteminin ve/veya toplumun içine yerleşik sistemli ayrımcılıktan kaynaklandığı görülmektedir.³² Bu sorunun ele alınması açısından Komite Taraf Devletlerin dikkatini Sözleşme'nin 40 (3) maddesine çeker. Bu madde, Taraf Devletlerin, mümkün olan her durumda, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen, bununla suçlanan veya böyle yaptığı tespit edilen çocukların durumunu normal yargı süreçleri dışında ele almalarını öngörür. Komite, ceza adaleti sistemi içindeki çocukların hakları ile ilgili 10 sayılı Genel Yorumunda (2007) ve sonuç gözlemlerinde, çocuğun tutuklanmasının, göz altına alınmasının veya hapse konulmasının ancak en son çare olarak başvurulabilecek yollar olarak görülmesi gerektiğini ısrarla belirtmiştir.³³

75. Taraf Devletler, bunlar Sözleşme'de yer alan haklara uygun oldukları, özellikle çocuğun yüksek yararını gözettikleri sürece, yerli ahalinin geleneksel onarıcı sistemlerini hazırlayıp uygulamalarını desteklemek üzere gerekli tüm önlemleri almalıdırlar.³⁴ Komite bu bağlamda Taraf Devletlerin dikkatini, çocuk suçluluğunun önlenmesine yönelik topluluk programlarını özendiren bir belge olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Kılavuzlarına çekmek ister.³⁵ Taraf Devletler, yerli ahaliye danışarak, yerli ahaliye mensup çocukların, ailelerinin ve topluluklarının ihtiyaçlarını ve kültürünü dikkate alan topluluk temelli politikaları, programları ve hizmetleri geliştirmeye yönelik çabaları desteklemelidir. Devletler, yerli ahali tarafından geliştirilip uygulananlar dahil olmak üzere, çocuk adaleti sistemlerine yeterli kaynakları tahsis etmelidirler.

76. Taraf Devletlere, Sözleşme'nin 12. maddesi uyarınca, kendilerini etkileyen her tür yargı veya ceza kovuşturmasında çocuklara doğrudan veya temsilcileri aracılığıyla kendilerini ifade etme fırsatı tanımaları gerektiğini hatırlatır. Yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda Taraf Devletler, gerektiğinde ücretsiz tercüman ve kültürel açıdan duyarlı şekillerde hukuksal yardım sağlanması için gerekli önlemleri almalıdırlar.

77. Yasaların uygulanmasıyla görevli olanlar ve yargıdakiler, Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin içeriği ve anlamı konusunda gerekli eğitimi almalıdırlar. Yerli ahaliye mensup çocuklar ve diğer özel gruplara yönelik özel koruma önlemlerinin gerekliliği de bu eğitimin bir parçası olmalıdır.³⁶

³² CHK, Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 1, 2007, parag. 6.

³³ Ibid. parag. 23.

³⁴ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde CHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 13.

³⁵ Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Kılavuzları, "Riyad Kılavuzları", 1990.

³⁶ CHK, Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 1, 2007, parag. 97.

Taraf Devletlerin yükümlülükleri ve Sözleşme'nin izlenip uygulanması

78. Komite, Taraf Devletlere, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin onaylanmasının kendilerine egemenlik alanları içindeki tüm çocuklar için tüm hakların yaşama geçirilmesi yükümlülüğünü getirdiğini hatırlatır. Saygı gösterme ve koruma görevi, Taraf Devletlerden her biri için, yerli ahaliye mensup çocukların haklarını kullanmalarının, yasama, yargı ve idare alanından gelebilecek veya Taraf Devlet içindeki herhangi bir birim veya kişiden kaynaklanabilecek olumsuzluklara karşı tam olarak korunmasını sağlama anlamına gelir.

79. Sözleşme'nin 3. maddesi Taraf Devletlerin çocuklarla ilgili her tür işlemde çocuğun yüksek yararının birinci derecede gözetmelerini öngörmektedir. Sözleşme'nin 4. maddesi ise Taraf Devletlerin ellerindeki kaynakların azamisi ölçüsünde Sözleşme'nin uygulanmasını sağlayacak önlemler almaları yönündedir. Madde 42'ye göre Taraf Devletler ayrıca çocuklara ve yetişkinlere Sözleşme'nin ilkeleri ve hükümleri ile ilgili bilgi vermek durumundadır.

80. Taraf Devletler, Sözleşme'de yerli ahaliye mensup çocuklar için öngörülen hakları etkili biçimde yaşama geçirme açısından, Sözleşme ile uyumlu gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdırlar. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarını yerli ahaliye mensup olmayan çocuklarla eşit temelde kullanabilmelerini sağlamak için bir dizi alanda yeterli kaynaklar tahsis edilmeli ve özel önlemler alınmalıdır. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarının yaşama ne ölçüde geçirilebildiğini gösterecek verilerin toplanıp ayrıştırılması, ilgili göstergelerin geliştirilmesi için ek çabalarda bulunulmalıdır. Politika geliştirme ve program hazırlama çalışmalarının kültürel açıdan duyarlı biçimde yürüyebilmesi için Taraf Devletler yerli topluluklarla, yerli ahaliye mensup çocuklarla doğrudan temasa geçmelidirler. Yerli ahaliye mensup çocuklarla birlikte çalışan profesyoneller, çocuk haklarının kültürel yönlerinin nasıl dikkate alınacağı konusunda eğitimden geçirilmelidir.

81. Komite, uygulanabildiği durumlarda Taraf Devletlere, yerli ahaliye mensup çocukların haklarının yaşama geçirilmesine ve bu yönde alınan önlemlere ilişkin bilgileri Komite'ye sundukları raporlara daha iyi biçimde içselleştirmeleri çağrısında bulunur. Bunun yanı sıra Komite Taraf Devletlerden, izleme süreçlerine aktif biçimde katılabilmeleri açısından, Sözleşme, İhtiyari Protokolleri ve rapor süreçleri ile ilgili bilgileri tercüme ederek yerli topluluklar ve çocuklar arasında yaygınlaştırma çabalarını güçlendirmelerini talep eder. Ayrıca, yerli topluluklar, çocuklarının haklarının ne ölçüde yaşama geçtiğini değerlendirmede bir fırsat olarak Sözleşme'den yararlanmalıdırlar.

82. Son olarak Komite Taraf Devletleri, gerek Sözleşme gerekse 169 sayılı ILO Sözleşmesi ile Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi gibi ilgili diğer standartlar temelinde yerli ahaliye mensup çocuklara yönelik haklar temelli yaklaşımı benimsemeye çağırır. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarının uygulanmasını etkili biçimde izlemek açısından, Taraf Devletler yerli topluluklarla doğrudan işbirliğini güçlendirmeli ve gerekiyorsa bunun için Birleşmiş Milletler kuruluşları dahil uluslararası kuruluşlarla teknik işbirliğine gitmelidir. Yerli ahaliye mensup çocukların güçlendirilmesi ve bu çocukların kültür, din ve dil alanlarındaki haklarından fiilen yararlanabilmeleri, insan hakları alanındaki yükümlülüklerini yerine getiren, kültürel çeşitliliğe sahip, ancak uyumlu bir Devletin vazgeçilmez temelidir.
